

ПОДАТКОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЯК СКЛАДОВА АНТИКРИЗОВОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

The role and a place of tax regulation in system of actions of state regulation of the economy, directed on overcoming of world financial crisis are defined in the article.

Changes of tax laws of Ukraine in 2008 – 2009, connected with realisation of the state antirecessionary policy are analyzed, specificity are revealed. It is investigated influences of these actions on volumes of tax revenues, and also character of dependence between them and the basic indicators of development of economy.

Possible consequences of antirecessionary tax regulation in long-term prospect are predicted. Practical recommendations concerning further realisation of an antirecessionary tax policy of Ukraine are developed.

Наприкінці 2008 року наша держава відчула погіршення соціально-економічної ситуації, що, передусім, було пов'язано з наслідками світової фінансової кризи. У такий період ще більш виразними стають недоліки податкової системи на фоні загального економічного спаду, серед основних причин якого можна виділити як зовнішні, що пов'язані з несприятливою кон'юнктурою на світових ринках, банкрутством провідних фінансових установ, так і внутрішні. До останніх слід віднести велику залежність національного виробництва від імпортованих товарів, незбалансований платіжний баланс, надмірну доларизацію економіки, великий обсяг кредитування економіки в останні роки.

Питаннями застосування інструментів податкового регулювання з метою певного корегування етапів економічного циклу займалися як іноземні науковці: Дж. Кейнс, М. Фрідмен, А. Лаффер, П. Самуельсон, Г. Беккер, так й українські – В. Вишневецький, А. Крисоватий, В. Мельник, А. Данилов, проте питання застосування податкових важелів впливу на економічні процеси в сучасних українських умовах, їх доцільність та результативність поки що висвітлені недостатньо.

Метою статті є визначення особливостей та наслідків застосування заходів податкового регулювання як складової антикризової політики України протягом 2008 – 2009 років.

Об'єктом дослідження виступає процес податкового регулювання соціально-економічних процесів в Україні в період економічної кризи.

Незважаючи на те, що причини кризи, передусім слід шукати у фінансовому секторі [1], її негативні наслідки відбилися в усіх галузях економіки, саме тому для її подолання, чи хоча б зменшення негативних проявів, державній владі необхідно використовувати в комплексі всі наявні важелі економічного регулювання. Звичайно, першочерговим на даний момент є здійснення виваженого грошово-кредитного регулювання для запобігання стрімкого знецінення національної валюти, що може стати серйозною загрозою економічній безпеці держави. Проте для того щоб досягти загального економічного поживлення, збільшити кількість вільних коштів, що можуть бути використані як інвестиції для підтримки національних виробників тощо, з досить високою ефективністю використовуються інструменти податкової політики.

Та податкова політика у період загального економічного спаду має деякі особливості: з одного боку, у такий час особливо гостро відчувається потреба в негайному поповненні державного бюджету. Видатки держави збільшуються при одночасному зменшенні надходжень, адже скорочення обсягів виробництва відповідно приводить до пропорційної зміни бази оподаткування і податкових надходжень. У такій ситуації перед урядом постає проблема бюджетного дефіциту, для вирішення якої необхідно або звертатися до внутрішніх чи зовнішніх запозичень, або посилювати податковий тиск на економіку. Усі можливі варіанти дій влади в такій ситуації ведуть до негативних наслідків, проте зазвичай урядовці поставлені в такі умови, коли обирати не доводиться.

З іншого ж боку, зараз доцільно надавати податкові пільги, зменшувати податковий тиск, бо фінансовий стан суб'єктів є досить нестійким. Багато підприємств знаходяться на межі банкрутства: 45 % від загальної кількості за січень–серпень поточного року були збитковими, їх від'ємний фінансовий результат склав 79 417,1 млн грн [2]. Громадяни відчувають різке погіршення свого добробуту: у вересні 2009 року кількість зареєстрованих безробітних дорівнювала 569,6 млн осіб, що на 12 % більше, ніж за аналогічний період попереднього року [2].

Отже, при формуванні податкової політики в період економічного спаду, український уряд знаходиться в досить жорстких умовах і змушений обирати між стимулюванням економічних процесів шляхом надання податкових послаблень суб'єктам господарювання та необхідністю своєчасного надходження коштів до бюджетів, адже в такий період відбувається збільшення державних видатків. Тому тут можна говорити про своєрідний конфлікт інтересів між стратегією та тактикою податкової політики. Таким чином, зміни податкового законодавства, що відбулися в 2008 та на початку 2009 року (таблиця), викликані необхідністю подолання наслідків економічної кризи, за критерієм напрямку дії можна умовно розділити на дві групи:

- 1) спрямовані на забезпечення дохідної частини бюджету;
- 2) спрямовані на стимулювання поживлення економіки внаслідок зменшення податкового навантаження на суб'єктів.

Таблиця

Зміни податкового законодавства України у 2008 – 2009 роках

Заходи, спрямовані на поповнення доходів бюджету	Заходи, спрямовані на зменшення податкового навантаження
1	2
Акцизний збір [3 – 5]	
Збільшення ставок на: Сигарети без фільтру з 5 грн за 1 000 шт. та 12,5 % з обороту до 35 грн за 1 000 шт. та 20 % з обороту Сигарети з фільтром з 14 грн за 1 000 шт. та 12,5 % з обороту до 60 грн за 1 000 шт. та 20 % з обороту Дизельне паливо, залежно від умісту сірки, на 33 – 50 % Легкові автомобілі (з об'ємом циліндрів від 1 500 до 3 000 куб. см в середньому на 400 %) та деякі інші транспортні засоби та кузови Спирт етиловий з 21,5 грн за 1 л 100-відсоткового спирту до 34 грн (у період з 1 липня 2009 року до 31 грудня 2009 року до 23 грн)	Зменшення ставок на Вина виноградні натуральні з 0,25 грн за 1 л до 0,01 грн за л Виноматеріали виноградні з 0,16 грн за л до 0 грн за л

Механізм регулювання економіки

47

Закінчення табл. 1

1	2
Запроваджена щорічна індексація ставок акцизного збору залежно від рівня інфляції	
Податок з власників транспортних засобів [6]	
Збільшення ставок податку для легкових автомобілів з об'ємом двигуна 1 001–1 500 куб. см – на 20 %; та з об'ємом 1 500 – 1 800 на 40 %	
Податок на прибуток підприємств [7]	
Упровадження обліку фінансових результатів операцій з продажу або придбання права вимоги зобов'язань. При першому відступленні зобов'язань валові витрати, понесені кредитором, визначаються в розмірі договірної вартості товарів, за якими виникла заборгованість	Надання промисловим підприємствам права застосовувати щорічну 25-відсоткову норму прискореної амортизації основних фондів групи 3
Включення до складу валового доходу, якщо доходи, від наступного відступлення права вимоги зобов'язань боржника, перевищують витрати, понесені платником на придбання права вимоги зобов'язань боржника, отриманого прибутку. Невключення до складу валових витрат або зменшення прибутків від здійснення інших операцій з продажу або придбання права вимоги зобов'язань, витрат понесених платником на придбання права вимоги зобов'язань боржника, що перевищують доходи, отримані від наступного відступлення права вимоги зобов'язань боржника	Продовження до 1 січня 2015 року звільнення від оподаткування прибутку видавництв, видавничих організацій, підприємств поліграфії, отриманого від виготовлення книжкової продукції
Для сільгоспдприємств, що використовують спеціальний режим оподаткування ПДВ	
До валових доходів платника включається позитивна різниця між сумами податку на додану вартість, нарахованими таким підприємством на ціну поставлених ним сільськогосподарських товарів, та сумами податку на додану вартість, сплаченими ним протягом звітного періоду на ціну виробничих факторів	До валових витрат платника включається від'ємна різниця, розрахована як сума ПДВ, отримана платником на вартість товарів, робіт, послуг
Податок на додану вартість [8]	
Для застосування спеціального режиму сільгоспдприємствами питома вага вартості сільськогосподарських товарів – не менше 75 % обсягу поставок, здійснених протягом останніх 12 періодів	Для суб'єктів спеціального режиму оподаткування ПДВ – сільгоспдприємств ставка податку дорівнює 20 %, сума податкового зобов'язання не підлягає сплаті до бюджету, а залишається у розпорядженні таких суб'єктів як і раніше
	Розширення переліку операцій з надання бібліотеками державної та комунальної форм власності платних послуг, що звільняються від оподаткування
Зміни, спрямовані на підтримку банків та інших фінансових установ	
	Звільнення від оподаткування операції банків, інших фінансових установ з поставки майна, що передане фізичними особами, суб'єктами підприємницької діяльності – приватними підприємцями та іншими особами, які не є платниками податку, у заставу та на яке було звернено стягнення
	Звільнення від оподаткування операції банків з продажу або придбання зобов'язань за депозитами
Зміни, спрямовані на стимулювання операцій, пов'язаних з міжнародними перевезеннями	
	Звільняються від оподаткування операції з надання послуг, що включаються до складу порткових зборів, на користь осіб, які здійснюють міжнародні перевезення пасажирів, вантажів та міжнародних відправлень від пункту перетину кордону України до пункту митного оформлення на території України
	Оподаткування за нульовою ставкою поставки послуг з міжнародного перевезення пасажирів, багажу та вантажів автомобільним транспортом, а також поставки міжнародних відправлень будь-яким видом транспорту від пункту митного оформлення до пункту призначення за межами України, між пунктами, які знаходяться за межами України
	Оподаткування за нульовою ставкою поставки послуг з міжнародного перевезення пасажирів, вантажів чи з міжнародних відправлень, що здійснюється у вигляді продажу квитків, укладення договорів з посередниками, то винагорода таких осіб оподатковується за нульовою ставкою
	При рівняння до експорту поставки послуг з міжнародного перевезення пасажирів, вантажів, міжнародних відправлень; поставки товарів до митного режиму магазину безмитної торгівлі, митного складу; поставки об'єкта фінансового лізингу за межі митного кордону України
Податок з доходів фізичних осіб [9]	
	Перенесення з 1 січня 2010 року на 1 січня 2013 року включення до загального місячного оподаткованого доходу доходів у вигляді процентів на поточний або депозитний банківський рахунок, вклад до небанківських фінансових установ або процентів на депозитний сертифікат
	Продовження до 1 січня 2012 року звільнення від оподаткування коштів, що відповідно до Закону України "Про проведення експерименту в житловому будівництві на базі холдингової компанії "Київміськбуд" виплачуються фізичним особам згідно з договорами пенсійних вкладів, укладеними в період проведення такого експерименту
	Розширення переліку осіб для яких не включаються до складу загального місячного оподаткованого доходу вартість вугілля та вугільних брикетів, безоплатно наданих

Отже, як видно за останній рік, заходи податкової політики, що впроваджувалися в нашій державі, були різними за змістом та метою. Суттєве підвищення ставок акцизного збору, збільшення ставок податку з власників транспортних засобів, безумовно, має фіскальне спрямування.

Хоча можна говорити і про певний регулюючий ефект, що має місце у соціальній сфері, це, перш за все, стосується підвищення ставок акцизів на тютюнові та лікєро-горілчані вироби, що може привести до скорочення вживання цих шкідливих для суспільства товарів та сприяти зміцненню здоров'я нації. Але можливим варіантом розвитку подій тут може стати й зміна структури споживання таких виробів на користь дешевших та шкідливіших для здоров'я видів продукції. До того ж подібні заходи сприяють підвищенню ступеня тінізації галузі, що є досить негативним моментом, враховуючи той факт, що наразі нелегальне виробництво алкогольних та тютюнових виробів набуває загрозливих масштабів.

Першим результатом провадження антикризової податкової політики для тютюнової галузі можна розглядати скорочення виробництва сигарет у травні-вересні 2009 року на 21,5 % порівняно з аналогічним періодом 2008 року [10]. Паралельно зі значним скороченням обсягів виробництва зазначеної продукції у січні – вересні 2009 року надходження до Держбюджету від акцизного збору з вироблених в Україні товарів склали 9 млрд 641,2 млн гривень, що на 846,0 млн. гривень або на 10 % більше, порівняно з аналогічним періодом 2008 року [11]. Частка акцизного збору у загальних надходженнях державного бюджету зростає з 6,5 % у 2008 році до 9,6 % станом на 1 вересня 2009 р [11]. При цьому не слід забувати, що вплив інструментів податкового регулювання, зазвичай проявляється повною мірою тільки через певний проміжок часу. Суттєвий "виграш" бюджету від подібних заходів, що мав місце в перших періодах з великою вірогідністю в майбутньому не продукується, а навпаки, спостерігається протилежна тенденція.

Що стосується змін в оподаткуванні податком на додану вартість, то тут були запроваджені певні пільги, застосування яких має регулюючий ефект та сприятиме зменшенню обсягу податкових зобов'язань платників. Пом'якшилися умови оподаткування сільгосп підприємств, що використовують спеціальний режим оподаткування ПДВ: за новими правилами такі суб'єкти використовують ставку 20 %, а сума нарахованого податку залишається у розпорядженні підприємств. Самі суб'єкти не сплачують ПДВ до бюджету, при цьому можуть випускати покупцям податкові накладні на суму податку. Проте коло осіб, що можуть використовувати такий режим, є не надто широким, адже запроваджене обмеження щодо частки сільськогосподарської продукції у загальному обсязі виробництва. Вона не може становити менше 75 %. Також збільшилася кількість операцій,

звільнених від оподаткування ПДВ. Це стосується операцій банків та фінансових установ, що є ще одним заходом, спрямованим на підтримку таких суб'єктів, адже вони найбільш постраждали внаслідок кризи. Розширено також перелік послуг бібліотек, звільнених від оподаткування, це здешевить вартість цих послуг для читачів, є, безумовно, позитивним соціальним ефектом. До широкого кола операцій, пов'язаних з міжнародними перевезеннями, запроваджена нульова ставка, що сприятиме інтеграції нашої держави до міжнародного економічного простору.

В оподаткуванні податком на прибуток також відбулися певні зміни. Новітнім запровадженням щодо податку на прибуток стало оподаткування операцій з продажу або придбання права вимоги зобов'язань. Цей захід, по-перше, має фіскальне завдання, а, по-друге, спрямований на зменшення кількості подібних операцій.

Продовжено до 2015 року звільнення від оподаткування прибуток видавництва, отриманий від виготовлення книжкової продукції, що, безумовно, є суттєвою підтримкою з боку держави для вітчизняного видавничої справи.

Закон [12], за яким запроваджена 25 % а прискорена амортизація для промислових підприємств, визнано неконституційним через порушення процедури прийняття, відповідно до Рішення Конституційного Суду № 18-рп/2009 від 14.07.2009 р. Така податкова пільга була б досить доречною для платників та дозволила б істотно зменшити податкові зобов'язання для тих підприємств, що використовують нове обладнання з високою вартістю. Хоча навряд чи в період економічного спаду такі заощаджені на сплаті податків кошти будуть використовуватися для придбання основних засобів, адже зараз законодавчо не закріплене цільове використання амортизаційних відрахувань.

У результаті змін в оподаткуванні податком на прибуток, а також наслідків впливу економічної кризи на діяльність підприємств питома вага надходжень з податку на прибуток скоротилася з 21 % наприкінці 2008 р., до 16 % у серпні 2009 р. [2]. Починаючи з другого кварталу 2008 року фінансові результати прибуткових підприємств демонстрували негативну тенденцію, що ілюструє рис. 1. Загальне скорочення за цей період становить 59 %: з 56 625 млн грн до 23 104,9 млн грн [2]. Також щоквартально спостерігається зменшення суб'єктів, які отримують прибуток. Якщо в 1 кварталі 2008 року підприємств, що ефективно працювали налічувалось 63,9 % від загальної кількості, то у 2 кварталі поточного року цей показник скоротився до 53,9 %. Отже, заходи податкового регулювання, що впроваджуються за допомогою змін в оподаткуванні податком на прибуток, не впливатимуть майже на половину суб'єктів. До того ж збитки, отримані підприємствами, відповідно до Закону [7] будуть переноситися на майбутні періоди та зменшуватимуть обсяг оподаткованого прибутку впродовж поточного та наступного років.

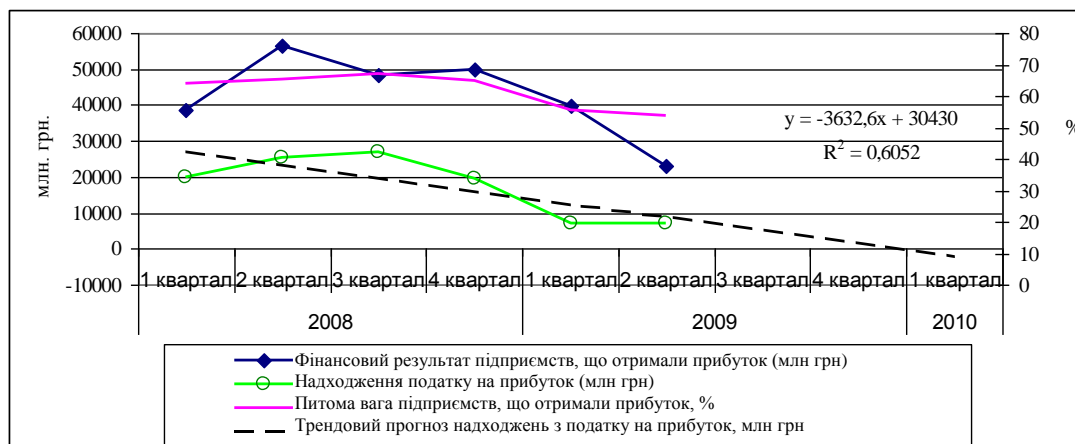

Рис. 1. Динаміка фінансових результатів підприємств, що отримали прибуток, частки таких підприємств у загальному обсязі та податкових надходжень з податку на прибуток до бюджету в 2008 – 2009 роках

Звичайно, внаслідок такого різкого скорочення бази оподаткування зменшився і обсяг надходжень з податку на прибуток підприємств, за шість кварталів таке скорочення складало 65 % [11]. І якщо подібна тенденція не зміниться, то у першому кварталі 2010 року, як це демонструє лінія тренду, надходження з податку на прибуток перестануть поповнювати бюджет.

Отже, останнім часом спостерігається зменшення фіскального значення податку на прибуток підприємств, тому в майбутньому доцільно посилювати регулюючу функцію цього податку. Таким чином, держава зможе впливати на поведінку суб'єктів господарювання, мотивуючи їх до розвитку у визначеному владою напрямку.

Оподаткування фізичних осіб внаслідок провадження антикризової податкової політики не зазнало істотних змін: збільшилося коло осіб, для яких не включається до складу загального місячного оподаткованого доходу вартість вугілля, перенесено ще на три роки оподаткування процентів, отриманих платниками за вкладками у фінансових установах. Подібні заходи не мають істотного впливу на загальний обсяг надходжень від даного податку.

За період з січня 2008 по вересень 2009 року обсяг доходів населення збільшився на 11 % з 171 496 млн грн до 191 392 [2]. Проте якщо при цьому врахувати, що індекс споживчих цін у вересні з початку року становив 109 %, а за 2008 рік – 122 %, то можна говорити про погіршення добробуту населення. Що стосується кількості безробітних, то відбулося збільшення даного показника – на 11 %. Отже, відносно бази оподаткування ПДФЛ, спостерігається збільшення номінальних доходів населення паралельно зі скороченням кількості працюючих.

Обсяг надходжень податку з доходів фізичних осіб до місцевих бюджетів у даному періоді є достатньо стабільним – у 1 кварталі 2009 року спостерігалася незначне збільшення цього показника (на 6 %) порівнянню з аналогічним періодом минулого року, а в 2 кварталі – зменшення на 4 %. Частка цього платежу у загальному обсязі надходжень до місцевих бюджетів за 2009 рік скоротилася лише на 2,1 %, з 77,4 % на початку року, до 75,3 % у серпні [11].

Темпи зростання податкових надходжень у 2008 та першому кварталі 2009 року були набагато стрімкішим, ніж ВВП (рис. 2). Протягом цього періоду спостерігалася позитивна динаміка щодо надходжень податків, що перевищували 100 %, і це при суттєвому зменшенні обсягів ВВП. Така ситуація є досить несприятливою, адже скорочення основних показників розвитку економіки супроводжується підвищенням надходжень податків, отже посилюється податкове навантаження на економіку. Тільки у другому кварталі 2009 року темп зростання надходжень податків продемонстрував тенденцію до скорочення і був навіть меншим за рівень спадання обсягів ВВП.

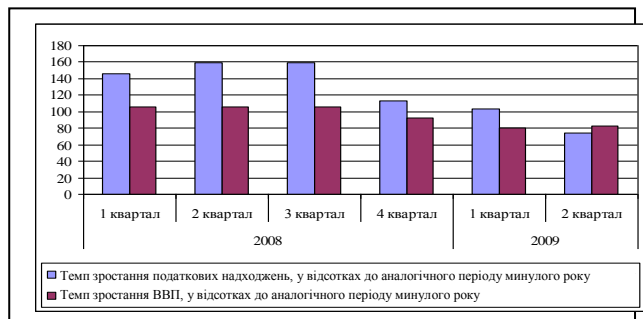

Рис. 2. Динаміка темпів зростання податкових надходжень та ВВП у 2008 – 2009 роках

Загальний економічний спад та заходи антикризового податкового регулювання, що провадилися в Україні, вплинули на рівень податкових надходжень не так суттєво, як на обсяг ВВП. Скорочення надходжень за одними платежами (податок на прибуток), викликане скороченням бази оподаткування, було компенсовано за рахунок збільшення надходжень за іншими (акцизний

збір). Більшість антикризових заходів спрямовано не на відновлення економіки і підтримку суб'єктів, а, передусім, на необхідність своєчасного поповнення бюджету, що є вимушеним кроком

У майбутньому при провадженні антикризового податкового регулювання необхідно зменшувати податковий тиск на економіку, за допомогою застосування податкових пільг, стимулювати розвиток підприємництва, спрощувати процес адміністрування податків для суб'єктів. Позитивний вплив на економічні процеси в державі від подібних запроваджень матиме місце через певний проміжок часу, а проблеми щодо формування дохідної частини бюджету у держави виникнуть одразу, в результаті чого необхідно буде або скорочувати видатки, що є досить небезпечним у період економічного спаду особливо для соціального сектору, або звертатися до державних запозичень, що, у свою чергу, також веде до негативних наслідків, ставить країну в залежність від кредиторів.

Заходами антикризового податкового регулювання, які повинні бути реалізовані якомога скоріше, є:

1. Здійснення впливу на економічні процеси в державі за допомогою механізму оподаткування фізичних осіб, адже через запровадження пільги з ПДФЛ досягається збільшення реальних доходів громадян, покращується їх добробут, внаслідок чого підвищується попит, а отже стимулюється виробництво. Пропонується застосовувати такі види податкових пільг:

збільшення граничного розміру доходу, до якого застосовується податкова соціальна пільга, до двох прожиткових мінімумів; включення до складу податкового кредиту процентів за іпотечними кредитами щорічно;

оскільки питання із запровадження обов'язкового медичного страхування досі залишається відкритим, пропонується з наступного року включити до складу податкового кредиту вартість лікарських засобів, що були придбані платником за призначенням лікаря.

2. Для підтримки підприємств у період кризи, коли особливо гостро відчувається нестача вільних обігових коштів:

перехід до касового як основного методу обліку з податку на прибуток та ПДВ;

застосування річного податкового періоду з основних податків.

3. Стимулювання розвитку приватного підприємництва через реформування спрощеної системи оподаткування, що досить актуально в період збільшення безробіття:

індексація встановлених у 1999 році в абсолютних сумах граничних обмежень виручки від реалізації продукції для платників єдиного податку (1 млн грн – для юридичних осіб, та 500 тис грн – для громадян-підприємців), з подальшим застосуванням автоматичної щорічної індексації за допомогою коефіцієнтів-дефляторів;

скасування механізму збільшення суми податку, сплачуваного фізичною особою – суб'єктом підприємницької діяльності, за кожного найманого працівника (50 % від суми податку);

застосування для фізичних осіб – суб'єктів малого підприємництва, пропорційних податкових ставок єдиного податку.

Отже, очевидно, що для подолання наслідків кризи необхідно використовувати в комплексі заходи податкового регулювання різні за змістом та характером впливу. А відносно податкового регулювання, необхідно змінити його характер і перейти від посилення податкового тиску на економіку до стимулювання економічних процесів шляхом збільшення вільних коштів у суб'єктів – фізичних осіб, і забезпечення попиту, а паралельно з цим зменшення податкового навантаження на підприємства для підтримки вітчизняного виробництва.

Література: 1. Сивульський М. І. Національні особливості фінансової кризи / М. І. Сивульський // Фінанси України. – 2009. – № 7. – С. 3–18. 2. Офіційний веб-сайт Державного комітету статистики України. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>. 3. Закон України "Про ставки акцизного збору і ввізного мита на спирт етиловий та алкогольні напої" від 23 березня 2000 р. № 1582-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

rada.gov.ua. 4. Закон України "Про ставки акцизного збору та ввізного мита на тютюнові вироби" від 19 листопада 1999 р. № 1246-XIV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : rada.gov.ua. 5. Закон України "Про ставки акцизного збору і ввізного мита на деякі товари (продукцію)" від 11 липня 1996 р. № 313/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу rada.gov.ua. 6. Закон України "Про податок з власників транспортних засобів" від 11 грудня 1991 р. № 1963-XI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : rada.gov.ua. 7. Закон України "Про оподаткування прибутку підприємств" // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 27. – Ст. 123. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : rada.gov.ua. 8. Закон України "Про податок на додану вартість" // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 21. – Ст. 129 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : rada.gov.ua. 9. Закон України "Про податок з доходів фізичних осіб" від 22 травня 2003 р. № 889-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : rada.gov.ua. 10. Пишний А. Економіка України: по дорозі в нікуди / А. Пишний // Економічна правда [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.epravda.com.ua/publications/4ac4568fd9bae/>. 11. Щомісячний моніторинг основних бюджетних індикаторів України Інституту бюджету та соціально-економічних досліджень – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ibser.org.ua/>. 12. Закон України "Про внесення змін до деяких законів України щодо мінімізації впливу фінансової кризи на розвиток вітчизняної промисловості" від 14.07.2009 р. № 16, ст. 219 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : rada.gov.ua. 13. Закон України "Про плату за землю" № 378/96-ВР від 19.09.96 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996 р. – № 45. – Ст. 238 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : rada.gov.ua. 14. Декрет Кабінету Міністрів України "Про акцизний збір" України від 26 грудня 1992 р. № 18-92 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : rada.gov.ua.

Стаття надійшла до редакції
17.11.2009 р.

УДК 330.341

Євтушенко О. В.

Таблиця

ВПЛИВ ІНСТИТУТІВ ТА ОСОБЛИВОСТЕЙ ПОСЛУГИ НА РІВЕНЬ ТРАНСАКЦІЙНИХ ВИТРАТ В ЕКОНОМІЦІ ПОСЛУГ

The influence of institutions on the size of transaction costs with functions that they execute is opened in the article. Besides of institutions, features of services as an economic category also influences the level of transaction costs. There is shown that the characteristics of services as a commodity, not only complicate relations between the seller and the customer about purchase and sale of service, but also increase specific gravity of transaction costs in the total prime cost of service.

Динамічний розвиток сфери послуг, який відбувається в сучасному суспільстві, певним чином впливає на тенденції в економіці в цілому. У більшості країн світу поступово зміню-

ється структура ВВП на користь нематеріального виробництва, а в окремих – обсяги надання послуг у грошовому вираженні вже перевищують розміри виробництва матеріальних благ. Ці об'єктивні зміни, характерні для новітньої економіки, обумовлюють необхідність детального аналізу та оцінки напрямків розвитку сфери послуг, а також виявлення чинників та характеру їх впливу на рівень трансакційних витрат в економіці послуг.

Проблемам аналізу трансакційних витрат в економіці присвячені праці відомих зарубіжних економістів, а саме: Р. Коуза, О. Уільямсона, Дж. Коммонса, Д. Норта, Дж. Стіглера, Г. Саймона, Е. де Сото та ін. Вагомий внесок у дослідження цих питань зробили і вітчизняні вчені: С. Архієєв, І. Булеєв, С. Мочерний, Е. Воробійов, Б. Кваснюк, О. Яременко та ін.

Однак існує низка суттєвих проблем, які заважають розвитку сектору послуг в Україні. При цьому однією з основних є недосконалість існуючої в суспільстві інституціональної структури. Це виявляється, передусім, у руйнації минулих (радянських часів) інституційних рамок і складнощами побудови нової, адекватної ринковим умовам господарювання, системи інститутів, які значною мірою визначають стратегію поведінки окремих суб'єктів господарювання, а також впливають на рівень трансакційних витрат в економіці. Як зазначає Р. Коуз, якщо трансакційні витрати позитивні, то необхідно враховувати вплив інститутів [цит. за 1, с. 69].

Метою статті є визначення впливу інститутів на рівень трансакційних витрат в економіці послуг та вплив особливостей послуги на ці витрати.

Інститути, які існують у суспільстві, певним чином впливають на взаємодію економічних суб'єктів, полегшуючи чи ускладнюючи її. Залежно від позитивного чи негативного впливу інститутів на економічну діяльність відбувається зменшення чи збільшення витрат, які виникають внаслідок такої діяльності. Таким чином, для визначення можливостей впливу інститутів на рівень трансакційних витрат необхідно проаналізувати наукові підходи щодо визначення суті та змісту поняття "інститут".

Слід зазначити, в економічній літературі існує декілька напрямків щодо визначення інститутів, основні з яких представлено в таблиці.

Економічні підходи до визначення поняття "інститут"

№ з/п	Автор	Визначення поняття
1	2	3
1	Т. Веблен	звичайний спосіб життя, керуючись яким живуть люди [2, с. 202]
2	Д. Норт	правила, механізми, що забезпечують їх виконання, та норми поведінки, які структурують взаємодії між людьми, що повторюються [1, с. 73]
3	Н. Флігстін	правила та змісти, що поділяються учасниками взаємодії, такі, згідно з якими розуміється, що люди знають про їх існування, чи що вони можуть бути усвідомлені [3, с. 122]
4	Дж. Ходжсон	системи встановлених правил, що укорінилися, та які структурують соціальні взаємодії [4, с. 48]
5	Л. Бальцеро-вич	усі нематеріальні і, принаймні, відносно усталені фактори, що є зовнішніми відносно окремих особистостей та які можуть впливати на їх поведінку [5, с. 12]
6	А. Скоробагатов	механізми, що забезпечують координацію та стимулювання [6, с. 102]